

УДК 34

DOI <https://doi.org/10.32782/2223-9995.2024.26.2>

Герасимчук О. П.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
директор*

*Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського
Національного університету «Острозька академія»*

ФОРМУВАННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ У СУДДІ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ

Доброчесність суддів є основою ефективного функціонування судової системи та забезпечення верховенства права. У суспільстві, яке прагне до правової держави, суддя має бути не лише професіоналом, але й моральним авторитетом. В Україні, яка перебуває на шляху реформування судової системи, питання доброчесності суддів стало особливо актуальним у контексті боротьби з корупцією та підвищення довіри громадян до судової влади.

У цьому дослідженні аналізуються принципи формування доброчесності суддів на основі міжнародного досвіду, зокрема, Бангалорські принципи поведінки суддів, і розглянуті механізми впровадження цих стандартів в Україні. Дослідження базується на міжнародних та на українських правових актах.

Доброчесність судді – це сукупність моральних і професійних якостей, які забезпечують виконання суддею своїх обов'язків відповідно до найвищих стандартів етики. Вона передбачає чесність, неупередженість, незалежність, відповідальність і прозорість. Основні міжнародні акти, що регулюють питання суддівської доброчесності, – це насамперед Бангалорські принципи поведінки суддів (2002), які визначають шість фундаментальних цінностей: незалежність, неупередженість, доброчесність, належне виконання обов'язків, рівність і компетентність [1], Європейська хартія про закон про статус суддів (1998), що підкреслює важливість захисту незалежності суддів та їхньої професійної доброчесності [2]. Також Конвенція ООН проти корупції (2003) наголошує на необхідності запобігання корупції у судовій системі [3].

Формування доброчесності суддів є багатограним процесом, що залежить від поєднання особистих якостей, освітніх програм, впливу суспільного середовища й інституційних механізмів. Насамперед доброчесність формується через моральні цінності, які починають закладатися ще з дитинства, продовжуються у шкільній освіті та значно закріплюються на етапі навчання в закладах вищої освіти. Майбутній суддя має демонструвати чесність, відповідальність, неупередженість і незалежність навіть у повсякденному житті, адже його поведінка як на роботі, так і поза нею має відповідати високим етичним стандартам.

Заклади вищої освіти відіграють особливу роль у формуванні доброчесності майбутніх суддів. Університетські курси з юридичної етики забезпечують базові знання про моральні принципи, які повинні лежати в основі суддівської діяльності. Крім того, вивчення спеціалізованих дисциплін, як-от професійна відповідальність або протидія корупції, дає змогу студентам зрозуміти реальні виклики, з якими вони можуть зіткнутися в майбутньому. Практичні завдання, наприклад моделювання судових засідань, допомагають майбутнім юристам відпрацьовувати навички ухвалення етичних рішень у складних ситуаціях. Наприклад, аналіз судових справ із реальної практики дає студентам можливість не лише вивчати теоретичні аспекти етики, але й формувати власну позицію щодо того, як повинен діяти суддя у випадках конфлікту інтересів чи під тиском суспільства.

Не менш важливим є вплив суспільного середовища. Громадянське суспільство та медіа відіграють важливу роль у формуванні культури доброчесності. Завдяки відкритості судової системи громадські організації, як-от Transparency International Ukraine, можуть моніторити спосіб життя суддів і оприлюднювати результати досліджень [4]. Зокрема, відповідно до цього дослідження, моніторинг способу життя не має бути «секретною» процедурою. Тому, наприклад, нещодавно встановлений обов'язок інформування Вищої ради правосуддя чи Голови КСУ про початок моніторингу способу життя судді чи судді КСУ заради дотримання принципу незалежності судової влади не становить загрози. Це робиться заради уникнення навіть мінімально потенційних зловживань з боку НАЗК. Моніторинг способу життя і правосуддя –

абсолютно різні речі, і НАЗК не здатне вчинити перевіркою неповагу до суду або судді, якщо воно просто проводить моніторинг способу життя. Тим паче, що в межах цієї процедури не перевіряється вся декларація: у центрі уваги конкретний актив, який має умовно необґрунтоване походження або який не зазначений у декларації. Це сприяє формуванню прозорості та підзвітності судової влади.

Також прикладом успішної взаємодії суспільства та судової системи є створення Громадської ради доброчесності, яка допомагає оцінювати кандидатів на посаду судді, аналізуючи їхню репутацію та дотримання етичних стандартів.

Інституційні механізми також є невід'ємною частиною забезпечення доброчесності. В Україні діє жорсткий процес відбору суддів, під час якого здійснюється перевірка доброчесності кандидатів. Наприклад, конкурси на посади суддів передбачають тестування не лише професійних знань, а й етичної підготовки, а також проходження спеціальних співбесід із Громадською радою доброчесності. Важливим інструментом є Кодекс суддівської етики України, який деталізує стандарти поведінки суддів і допомагає уникати ситуацій, які можуть негативно вплинути на довіру громадян до судової системи. Так, суддям забороняється приймати подарунки, підтримувати тісні зв'язки з політиками або брати участь у заходах, які можуть викликати сумніви у їхній неупередженості.

Антикорупційні механізми, зокрема обов'язкове електронне декларування майна та доходів суддів, дають змогу суспільству контролювати, чи відповідає стиль життя суддів їхнім офіційним доходам [3]. Наприклад, завдяки відкритим даним у системі декларування було виявлено низку порушень, що призвели до дисциплінарної відповідальності окремих суддів [5, с. 44–45, 258–259]. Крім того, Вища рада правосуддя відіграє важливу роль у розгляді скарг на суддів і прийнятті рішень про їхню відповідальність.

Попри значні зусилля, Україна стикається з низкою викликів у впровадженні етичних стандартів. Основними проблемами є політичний тиск на суддів, недостатня прозорість у роботі судової системи та низький рівень довіри з боку громадян. У цьому контексті важливим є міжнародний досвід, який може слугувати прикладом для вдосконалення української судової системи. Наприклад, у Канаді функціонує Національний центр суддівської освіти, де судді проходять регулярні тренінги з доброчесності. У Нідерландах добір суддів здійснюється через незалежні комісії, які ретельно перевіряють як професійні, так і моральні якості кандидатів [6].

Реформа судової системи в Україні має базуватися на поєднанні освітніх ініціатив, громадського контролю й ефективної реалізації міжнародних стандартів. Університети можуть стати основою формування нової генерації суддів, які будуть не лише професійними, але й морально стійкими та доброчесними.

Національний університет «Острозька академія» є одним із провідних закладів вищої освіти в Україні, що активно впроваджує принципи доброчесності й антикорупційної культури в навчальний процес, особливо в контексті підготовки майбутніх юристів та суддів. Острозька академія посідає особливе місце серед українських університетів, оскільки вона не тільки готує висококваліфікованих правників, але й активно працює над формуванням у них етичних стандартів, що передбачають боротьбу з корупцією і забезпечення доброчесності.

В університеті впроваджуються курси з юридичної етики, які є обов'язковими для студентів спеціальності «право». Одним з основних акцентів цих курсів є виховання у студентів розуміння того, що судова діяльність вимагає не лише професіоналізму, а й високих моральних стандартів. Студенти вивчають засади етики, які формулюють основні принципи поведінки судді та його обов'язки перед суспільством, зокрема принципи чесності, незалежності та відповідальності.

Острозька академія активно співпрацює з міжнародними організаціями, зокрема з USAID, що дає студентам можливість долучатися до проектів, які сприяють розвитку антикорупційної культури. Такі проекти містять тренінги, симуляції судових процесів і дослідження корупційних практик у судовій системі. Крім того, університет активно підтримує створення студентських ініціатив, спрямованих на моніторинг та оцінку етичних стандартів у суддівській системі.

Завдяки впровадженню таких навчальних практик студенти Острозької академії мають змогу не лише отримати теоретичні знання, але й розвивати навички критичного мислення щодо етичних дилем у суддівській діяльності. Це дає можливість майбутнім суддям більш усвідомлено підходити до вирішення складних юридичних і моральних питань, що виникають у судовій практиці.

Острозька академія також активно сприяє розвитку міждисциплінарних курсів, які поєднують право, етику, психологію та антикорупційні практики. Це дає змогу студентам не лише вивчати юридичні норми, але й отримувати цілісне уявлення про вплив етичних норм на практичну діяльність суддів. Тому, незважаючи на виклики, що стоять перед судовою системою України, діяльність Острозької академії є важливим кроком у формуванні доброчесності майбутніх суддів, а також у підвищенні довіри до судової влади.

Формування доброчесності серед майбутніх суддів є важливою складовою підготовки висококваліфікованих і етичних правників. Заклади вищої освіти, особливо юридичні факультети, відіграють вирішальну роль у цьому процесі, оскільки саме тут закладаються основи моральних і професійних стандартів, які визначатимуть подальшу кар'єру майбутнього судді. Однією з головних цілей таких програм є не лише надання студентам знань з теорії та практики права, а й виховання у них етики й антикорупційної культури, що є необхідним для забезпечення прозорості та доброчесності в суддівській діяльності.

Одним з основних інструментів формування доброчесності у суддів є університетські курси, що спеціалізуються на антикорупційній культурі й етиці. Вони передбачають навчання студентів про ризики корупції в юридичній практиці та способи їх запобігання. Важливою складовою таких курсів є знайомство з міжнародними стандартами, як-от Бангалорські принципи суддівської етики, які надають чіткі орієнтири щодо поведінки суддів. Вивчення антикорупційних стратегій, зокрема тих, що стосуються судової влади, дає змогу студентам зрозуміти не тільки важливість підтримки чесності в професії, але й роль кожного правника в запобіганні порушенням законодавства та етики.

Курси антикорупційної культури в університетах повинні містити конкретні приклади антикорупційних реформ у судовій системі, а також механізми контролю й самоконтролю, як-от незалежні органи, що займаються перевіркою доброчесності суддів, або інструменти, наприклад електронне декларування майна та доходів суддів. Студенти мають змогу ознайомитися з найкращими практиками та кейсами, які допомагають формувати розуміння важливості дотримання моральних стандартів і прозорості в роботі суддів.

Ще однією важливою складовою формування доброчесності майбутніх суддів є інтеграція реальних судових кейсів у навчальний процес. Аналіз конкретних судових справ, у яких виникали питання етики, доброчесності чи корупції, допомагає студентам не тільки отримати практичні навички застосування правових норм, а й формує у них здатність до етичних суджень у складних ситуаціях.

Реальні кейси надають студентам можливість оцінити, як діють судді в умовах тиску, політичних або економічних інтересів та як важливо залишатися неупередженим і чесним у таких ситуаціях. Крім того, вивчення таких кейсів стимулює студентів до розгляду суддівських рішень з етичного погляду, аналізувати, чи не було порушення принципу незалежності суду, чи не вплинули зовнішні фактори на прийняття рішення.

Цей метод є надзвичайно ефективним для розвитку в студентів не тільки юридичних навичок, а й моральної стійкості, необхідної для виконання суддівських обов'язків. Інтеграція реальних судових кейсів дає змогу студентам не лише вивчати правові норми, але й бути готовими до реальних викликів, з якими вони зіткнуться під час своєї професійної діяльності.

Програми міжнародного обміну є важливим аспектом формування доброчесності серед майбутніх суддів. Завдяки співпраці з правничими школами й університетами інших країн студенти отримують новий досвід, ознайомлюються з міжнародними стандартами правосуддя, а також із різними підходами до формування етики й антикорупційної культури в суддівській практиці.

Наприклад, співпраця з правничими школами Польщі та Німеччини, яка активно підтримується в рамках програм міжнародного обміну, дає можливість українським студентам вивчати досвід боротьби з корупцією в судовій системі в цих країнах. Польща, зокрема, має багатий досвід у проведенні реформ суддівської системи й антикорупційної діяльності, тож студенти ознайомлюються з ефективними механізмами, які можуть бути адаптовані в Україні. У Німеччині судова система заснована на принципах незалежності та доброчесності, і студенти можуть спостерігати за практиками, які сприяють прозорості в роботі суддів [6].

Такі програми обміну дають змогу студентам порівнювати правові системи та кращі практики різних країн, а також допомагають розширити кругозір і розвинути критичне мислення щодо етики й корупції в суддівському середовищі. Вони також сприяють розвитку міжнародних зв'язків та співпраці, що в перспективі може призвести до обміну досвідом і кращими практиками між країнами.

Формування доброчесності серед майбутніх суддів є комплексним процесом, що передбачає не тільки юридичну освіту, але й виховання етичних принципів, необхідних для справедливого й незалежного правосуддя. Університети, як основні інституції, що займаються підготовкою майбутніх правників, повинні активно впроваджувати курси з антикорупційної культури, використовувати реальні судові кейси для розвитку етичних навичок і підтримувати програми міжнародного обміну для ознайомлення студентів з найкращими практиками. Тільки так можна сформувати покоління суддів, здатних забезпечити прозорість, справедливість і довіру до судової системи.

Список використаних джерел:

1. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text.
2. Європейська Хартія про статус суддів. <https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf>.
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
4. Дослідження моніторингу способу життя суб'єктів декларування як заходу фінансового контролю. Київ, 2021. 54 с. <https://ti-ukraine.org/research/monitoryng-sposobu-zhyttya-posadovtsiv-naskilky-ye-efektyvnoyu-taka-protsedura/>.
5. Тіньовий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 році. https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/08/ali_shadowreport_chapter23.pdf.
6. Іванцова А. В. Міжнародний досвід підготовки кадрів для судової системи. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. Випуск 1, 2020. С. 130–134.

Герасимчук О. П.

Формування доброчесності у судді: досвід України та міжнародні стандарти

Формування доброчесності суддів є важливою складовою розвитку ефективної правової системи, що сприяє верховенству права та підвищенню довіри громадян до судової влади. Доброчесність судді визначається як поєднання професійних і моральних якостей, що гарантують виконання обов'язків у межах найвищих етичних стандартів. В Україні, яка проводить судову реформу, це питання набуває особливої актуальності в контексті боротьби з корупцією та підвищення прозорості. Формування доброчесності суддів передбачає поєднання особистих якостей, освітніх програм, громадського контролю й інституційних механізмів. Важливу роль у цьому процесі відіграють юридичні заклади вищої освіти, де майбутні судді набувають необхідних знань з етики, антикорупційних практик і професійної відповідальності. Український досвід та міжнародні практики показують важливість міждисциплінарного підходу до формування доброчесності через інтеграцію теоретичних знань і практичних навичок. Заклади вищої освіти стають основою для формування нової генерації суддів, здатних вирішувати складні юридичні й етичні питання в умовах високих моральних стандартів. Це важливий крок до створення прозорої, незалежної та етично стійкої судової системи в Україні.

Ключові слова: доброчесність суддів, Бангалорські принципи, корупція, судова реформа, юридична етика, антикорупційна культура, професіоналізм, етичні стандарти, Вища рада правосуддя, освітні ініціативи.

Herasymchuk O. P.

Building integrity in judges: Ukrainian experience and international standards

Building judicial integrity is an important component of developing an effective legal system that promotes the rule of law and enhances public trust in the judiciary. Judicial integrity is defined as a combination of professional and moral qualities that guarantee the performance of duties within the highest ethical standards. In Ukraine, which is implementing judicial reform, this issue is of particular relevance in the context of fighting corruption and increasing transparency. Building the integrity of judges is a multifaceted process that includes a combination of personal qualities, educational programs, public scrutiny and institutional mechanisms. Law schools play an important role in this process, where future judges acquire the necessary knowledge of ethics, anti-corruption practices and professional responsibility. Ukrainian experience and international practices show the importance of an interdisciplinary approach to building integrity through the integration of theoretical knowledge and practical skills. Higher education institutions are becoming the basis for the formation of a new generation of judges capable of resolving complex legal and ethical issues in the context of high moral standards. This is an important step towards establishing a transparent, independent and ethically sound judicial system in Ukraine.

Key words: judicial integrity, Bangalore Principles, corruption, judicial reform, legal ethics, anti-corruption culture, professionalism, ethical standards, High Council of Justice, educational initiatives.